

פרורים משולחן רבינו הגאון רבי אברהם גנחובסקי זלה"ה - פרשת כי תבוא תשע"ד -

חידושא דהלכות קטנות

פְּכַל מִצְוֹתָי אֲשֶׁר צִוִּיתִי (כ"ו י"ג)
איתא בקרא ודוי מעשרות, וביאר רש"י דהא דאמרינן בודוי 'ככל מצותך', היינו דנתתים כסדרן, ולא הקדמתי תרומה לבכורים, ולא מעשר לתרומה, ולא שני לראשון, דהרי ילפינן מקרא ד'מלאתך ודמעך לא תאחר' (שמות כ"ב כ"ה), דאסור לשנות סדר המעשרות.

ויש לחקור מהו בהפריש כדון, מעשר ראשון ואחר כך מעשר שני, ואחר כך היה מוכרח לישראל על המעשר ראשון, כגון שנתערב בחולין, מי אמרינן דמכיון דנעקר המעשר ראשון למפרע, נמצא דנתברר למפרע דעבר על האיסור, דחשיב דהפריש מעשר שני לפני מעשר ראשון, או דילמא אין איסור, דאע"פ דנתברר דהקדים מעשר שני למעשר ראשון, מכל מקום הא בשעתו עשאו כדון.

ובהלכות קטנות (ח"א ס"י קל"ט) מבואר כהצד השני, דאין בזה האיסור, אך לולי דבריו היה נראה כהצד הראשון, דהרי נעקר המעשר ראשון למפרע, ונמצא דנתברר למפרע דהפריש מעשר שני לפני מעשר ראשון.

ויש לעיין בנידון הלכות קטנות מכמה אנפי:

א' - חיוב שאלה לינצל מאיסור דשנוי סדר מעשרות
הנה כל זה בנידון דהלכות קטנות, ששם הפריש מעשר ראשון כשיעור, ובהא כתב דאע"פ דאחר כך נשאל על המעשר ראשון, מכל מקום לא מיקרי דהפריש מעשר שני לפני מעשר ראשון.

אמנם בגוונא שהפריש למעשר ראשון פחות מכשיעור מעשר, כגון שהאחד ממאה שלקח הוא באמת פחות מאחד ממאה, ונמצא ממעט במעשר, דאכתי לא נלקח כל המעשר ראשון, וכתבו הפוסקים דישאל על המעשר ראשון, [אע"פ דיש לומר דהוה מקח טעות], מעתה כיון שנשאל על המעשר ראשון, אם כן ודאי נתברר דהפריש מעשר שני לפני חלק ממעשר ראשון, ושינה סדר המעשרות.

אלא יש לעיין האם יתקן האי עוולה כשישאל גם על המעשר שני, מי אמרינן דלא תועיל השאלה, דהא כבר עבר על האיסור בשעת ההפרשה, או דלמא אמרינן דתועיל, דעל ידי השאלה איגלאי מילתא למפרע דלא היתה הפרשה, ונמצא דלא עבר על האיסור, ואם כן אדרבה חייב לישראל כדי להינצל מהאיסור.

וכתבו הגרע"א (בתשובה שבסוף ספר דרו"ח לענין המפריש מהרעה על היפה) והחזון איש (דמאי ס"י ד' סק"א) והמנחת חינוך (מצוה ע"ב אות ד'), וכתב לפי"ז דהוה דבר שיש לו מתירין) כהצד השני. ומסתברא דבכהאי גוונא יוכל גם להתוודות כיון דנתברר למפרע שלא עבר על האיסור.

ב' - שיעור מעשר ראשון לאחר מעשר שני

הנה מבואר בפירוש המשניות לרמב"ם (דמאי פ"א מ"ד, והובא בחזון איש דמאי ס"י ד' סק"ז) דאם הקדים מעשר שני למעשר ראשון, חל המעשרות, ובתנאי שישמור על השיעורים, דחייב להפריש מעשר ראשון עשירית מכל הכרי שהיה קודם שהפריש מעשר שני, כגון אם היה מאה סאה של חטים, מפריש תשע סאין תחילה, ואומר הרי זה מעשר שני, ואחר כך מפריש עשר סאין ואומר הרי זה מעשר ראשון.

ג' - שיעור מעשר שני בהקדים

ויש לעיין בשיעור המעשר שני כאשר הקדימו למעשר ראשון, מי אמרינן דחיייל שם מעשר שני על כל העשרה, או דילמא חל רק כשיעור המעשר שני אילו כבר הפריש המעשר ראשון, ונסתפק בזה החזון איש (שם) וכתב דיש להוכיח מלשון הרמב"ם כהצד הראשון, ואחר כך דחה כהצד השני, [והוה חולין ומעשר שני מעורבין זה בזה].

מצוה בעתידי מהני כבר למפרע

וְהָיָה כִּי תִבּוֹא אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ וּרְשָׁתָהּ וַיִּשְׁבֶּתָּ בָּהּ (כ"ו א')
פירש רש"י מגיד שלא נתחייבו בבכורים עד שכבשו את הארץ וחלקוה. ואיתא בספרי, כי תבוא אל הארץ, עשה מצוה האמורה בענין שבשכרה תיכנס לארץ.

והקשה הפנים יפות, היאך יתכן מה שמבואר בספרי, הא לא נתחייבו בבכורים אלא לאחר ירושה וישיבה, ואם כן לא שייך שבשכר ביכורים יכנסו לארץ, שהרי אז כבר נכנסו.

ויש לבאר, דהוה כמו הנותן לחבירו ספר על מנת שילמוד בו, ואומר לו קח הספר על מנת שתלמוד בו, הכי נמי ניתנה ארץ ישראל על מנת שיביאו ביכורים.

תו יש לבאר, דכיון שכשיקיימו המצוה יהא לכם זכות, משום הכי כבר השתא יכלו ליכנס לארץ, ויש לדון בהאי סברא מכמה אנפי:

א. עובדא במהרש"ם

הנה היה עובדא, דנתנו כסף לצדיק שיתפלל שהגייס יעזוב העיר, ולמחרת הגייס עזב, אך נתברר שכבר לפני שנתנו הצדקה היתה פקודה שיעזבו, ופסק המהרש"ם דלא צריך להחזיר הכספי צדקה, דלא הוה נתינה בטעות, דהפקודה ניתנה אתמול מחמת הצדקה שלמחר, והיינו כהסברא הני"ל, דאיכא השתא זכות מחמת הא דאחר כך יעשה מצוה.

ולפי דברי המהרש"ם, אע"פ דיש לומר דמי שנדר צדקה לרפואת פלוני ונתברר שכבר מת מקודם, דהוה נתינה בטעות, מכל מקום אם נתברר דכבר הבריא מקודם, לא מיקרי טעות, דאדרבה, הא דהבריא היינו מחמת הצדקה דיתן אחר כך.

ב. הוכחה מעובד אדום הגיתי

המהרש"ם הביא ראייה מהא דחזינן בסוף מסכת ברכות (ס"ג ב') שה' בירך את בית עובד אדום שילדו חמות וחי' כלותיה ששה ששה בכרס אחד, בעבור שנהג כבוד בספר תורה ובארון, ותיקשי, דהרי הארון היה מונח בבית עובד אדום רק שלושה חדשים, [כמבואר בשמואל ב' ו' י"א], והיאך יתכן שבזמן זה כבר התברכו וילדו שישיות.

ועל כרחך חזינן שכיון שכלפי שמיא גליא שעתיד הארון להיות בביתו, שלח הברכה עוד טרם שהגיע הארון, ונתעברו קודם לזה, כדי שיוכל להתברך מיד, [אמנם עיין הריטב"א בברכות (שם) שהקשה כהני"ל, ומביא ירושלמי ביבמות (פ"ה הי"ב) שבאמת היה נס, והיו יולדות כל ט"ו יום, במשך שלשה חדשים, וע"ע באמרי נועם מהגר"א ברכות סם].

ג. קושיא מדין תענית ציבור

אך העירו, דלאידך גיסא הא חזינן בתרומת הדשן (ס"י ר"פ) בעובדא דצבור שגזרו תענית בשביל צבור אחד רחוקים מהן מהלך שני ימים שנתונים בצרה גדולה ותפיסה חמורה, ולאחר שהתענו יותר מחצי היום באים להם שמועות ברורות שכבר אתמול קודם שקבלו עליהם התענית נפטרו מן התפיסה.

וכתב התרומת הדשן, דמעתה אין צריכין להשלים, דאפילו היה נדר גמור ולא קבלת התענית, כיון דאשתכח למפרע דבטעות הוא אין צריך התרה, וכך נפסק בשולחן ערוך (ס"י תקס"ט ס"ג ב'), ואם כן נילף מינה לעובדא דמהרש"ם.

[ד. א"ה, מפי השמועה, הוסיף רבינו להקשות, דהנה איתא בגמרא בבא קמא (צ"ב א') דכל המבקש רחמים על חבירו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחילה, וילפינן לה מהא דמבואר בקרא דהתפלל אברהם לרפואת אבימלך, ואחר כך כתיב וה' פקד את שרה כאשר אמר וגו', וכתבו התוספות (שם ד"ה כאשר) דלאו בהריון משתעי, שהרי המלאכים כבר בישרו את שרה מפסח שלפניו, אלא דילדה בריוח כמו שהתפלל על אבימלך. ולדברי המהרש"ם, לעולם נימא דאיירי בהריון, דאע"פ דכבר היה בשורה, מכל מקום נימא דהגיע בזכות התפילה דאחר כך. ועוד עיין בספר בני ראם (ס"י נ') מה שהוכיח רבינו מגמרא תענית י' ב', ועיייש עוד].

שנודע. והנה אע"פ דנתברר דאינו כהן, ואם קודם נטמא בבית הקברות או לקח גרושה, פטור ממלקות, אפילו הכי העבודה כשירה.

והנה לענין אם חיישינן לאסור מפאת קול דאיכא עדים במדינת הים דייעידו לאיסור, מבואר בגמרא קדושין (י"ב ב') דאיכא בזה נפקא מינה, דלענין שבויה, והיינו אם יצא קול שיש עדים במדינת הים שנטמאה, לא חיישינן לה, משא"כ לענין אשת איש, והיינו אם יצא קול דיש עדים דהוה אשת איש חיישינן לה, והקשו הראשונים מהו הסברא לחלק,

ואייתי התוספות (שם ד"ה א, ובכתובות כ"ג א' ד"ה עדי) בשם רש"י, דהחילוק הוא, דבשבויה החשש הוה רק איסור לאו, דאיסור זונה לכהן, משא"כ בעדת דאשת איש החשש הוה איסור מיתה, דאם נטמאה חייבת מיתה.

והקשה רבינו תם, דהא גם בשבויה איכא חשש איסור מיתה, דאם הבעל כהן, ויש לו בן מהשבויה שהוא חלל, והבן יקטיר על המזבח בשבת, יש בזה חשש חיוב מיתה מפאת חילול שבת, דהרי רק אם הוא כהן דחי שבת, אבל אם הוא זר לא דחי, [ולכן התוספות פירשו הגמרא בדרך אחרת, דההבדל הוא, דשאני שבויה דלא שכיח שתבעל, או דלא שכיח שיהיו עדי טומאה].

והקשו הפר"ח (הגהות מים חיים כתובות שם) והפלאה (כתובות שם) אמאי כתבו התוספות דאם נתברר דהיה חלל הוה חילול שבת, הרי הבאנו לעיל דחלל שלא נודע עבודתו כשירה, ואם כן אין חיוב מיתה, ונשאר הפרי חדש בקושיא.

ויש ליישב בעשרה אנפי, אך בכל התירוצים יש לדון טובא.

תירוץ א' - שיטת רמב"ן דאיירי רק בנמצא ספק חלל השער המלך (פ"ו הל' ביאת מקדש ה"י) מתרץ דדעת רמב"ן בקידושין (ס"ו ב') דהא דחלל שלא נודע עבודתו כשירה, היינו רק אם נודע שהוא ספק חלל, ולא כשנודע שהוא ודאי חלל, ולשיטתו מיושב שפיר, דהרי הכא חיישינן דאיכא עדים במדינת הים דהוה ודאי חלל. אך הוא חידושא רבתא לומר כן בדעת רש"י, דהרי שאר הפוסקים פליגי על הרמב"ן, וסוברים דאפילו בנודע שהוא חלל ודאי עבודתו כשירה, כמבואר בריטב"א בקדושין (שם).

והריטב"א במכות (י"א ב') הקשה על הרמב"ן, דהרי מבואר בגמרא מכות (שם) דלחד מאן דאמר, אם הכהן גדול נמצא חלל, יוצא הרוצח מעיר מקלט, דהרי מכיון דלמפרע עבודתו כשירה, נמצא דחשיבא דעד עכשיו היה כהן, ורק עכשיו מתה כהונה.

ואם נימא דהאי דינא איירי רק בנמצא ספק חלל, אם כן היאך הרוצח יכול לצאת מעיר מקלט, הרי מספק יצטרך להשאר בעיר מקלט, וכמו בספק אם מת הכהן גדול, דהרי איכא ספק מצוות עשה של ישיבה בעיר מקלט.

ולכאורה יש ליישב קושיית הריטב"א, דנפקא מינה, דאף אם מספק לא ייצא מעיר מקלט, אך אם כבר יצא, אסור לגואל הדם להורגו, דהרי דילמא הכהן גדול חלל, ואז רשאי לצאת, [משא"כ למאן דאמר השני דסובר דבטלה כהונה, ודאי דאינו רשאי לצאת].

ובדעת הריטב"א יש לבאר, דסובר דמשמע בגמרא שנמצא חלל ודאי, וכדקשה כעין זה (קידושין שם) על הרמב"ן מסוגיא דקידושין.

ב. עבודתו כשירה אבל אינה דוחה שבת

תו תירץ השער המלך (שם) דנהי דעבודתו כשירה, מכל מקום אינו דוחה שבת, וכתב דאשכחן כן נמי בשחיטה בזר כשירה, דמכל מקום אינו דוחה שבת, וכך תירץ הרש"י בקידושין (י"ב ב').

ודייקו כך מרש"י ביבמות (ל"ג ב' ד"ה שחיטה) אהא דמבואר בגמרא דזר ששימש בשבת חייב משום זרות ומשום שבת, ומקשינן בגמרא דבשחיטה לא משכחת לן דחייב, דהרי שחיטה בזר כשירה, וביאר רש"י דמכיון דשחיטה בזר כשירה, אין כאן משום זרות, משמע דרק אין כאן משום זרות, אבל יש כאן משום איסור שבת.

ויש לדון בדבריהם בתלתא אנפי:

א. חדא, דאף אם נימא כן בדעת רש"י, אפילו הכי יש לחלק דהני מילי בזר, דאינו כשר לעבודה, אלא כשר רק לשחיטה דאינו עבודה, אבל חלל שלא נודע דכשר אף לעבודה דבעינן כהונה, יש לומר דדחי שבת, וצריך עיון.

ונפקא מינה מהאי דינא, כגון שהפריש מעשר ראשון רק על כלכלה זו, וכלכלה שניה הפריש מעשר ראשון מתוכה, ומעשר שני הפריש מכלכלה אחת על שתייהן, ואכל הכלכלה השניה, ונשאל על המעשר ראשון בכלכלה הראשונה, והנה אינו יכול להשאל על המעשר שני דאז נמצא שאכל הכלכלה השניה טבולה למעשר שני, ונמצא דלהאמור יצטרך להוסיף על המעשר שני שבכלכלה הזו שלא נאכלה, כיון דנמצא דהפרישו לפני המעשר ראשון, [ויש לעיין דלפ"י נמצא דגם הכלכלה השניה טבולה למעשר שני כיון שהפרישו פחות, אך מכל מקום עדיף לא לשאל עליו, דהשתא הוה רק טבל וחולין מעורבין זה בזה, משא"כ לכשישאל על המעשר שני הוה כולה טבל למעשר שני].

[הנה לאחר שלקח תרומה גדולה, נותן מעשר ראשון ומעשר שני מהנשאר, ויש לעיין בהקדים מעשר ראשון ומעשר שני לתרומה גדולה, אם תופס כולו, כי לתרומה גדולה אין שיעור, ואם נימא דתופס כולו, אם כן, כשבתחילה לא הקדים המעשרות אלא הקדים התרומה גדולה, ורק אחר כך נשאל על התרומה, נעשה עכשיו המעשר שני פחות מכשיעור, וצריך להוסיף עליו].

ד. לאור האמור תיקשי דברי הלכות קטנות

ולפ"י עובדא דהלכות קטנות, אם הוה אמרינן דלא כהלכות קטנות, ועבר על האיסור, אם כן בלאו הכי צריך להשאל על המעשר שני, וכשמפרישו אחר כך, הא סגי במעשר דהשתא לאחר שהפריש המעשר ראשון.

אך תיקשי לדברי הלכות קטנות דלא עבר על הלאו, ולא צריך להשאל על המעשר שני, נהי דלענין האיסור דשינוי סדר המעשרות, נקט ההלכות קטנות דאינו עובר כיון דעשה בהיתר, אך לענין כמות המעשר שני בפשוטו לא מהני, כיון דהמעשר ראשון נעקר למפרע, ואשתכח דהמעשר שני הופרש בתחילה, ואם כן השיעור שעשה למעשר שני אינו מספיק, [להצד הראשון דהחזון איש].

ויש ליישב בדעת הלכות קטנות, דסבירא ליה כהצד השני דהחזון איש, דאף בהקדמו מעשר שני למעשר ראשון אינו מפריש אלא כהשיעור שהיה מפריש לאחר הפרשת המעשר ראשון, והלכך אף שנשאל על המעשר ראשון לא נתוסף חיובו של המעשר שני.

ה. הוכחת הדרך אמונה דלא כהלכות קטנות

ובדרך אמונה (פ"ג מהל' תרומות סס"ק ר"ו) כתב בפשטות דלא כהלכות קטנות, והביא (ציון ההלכה אות ת"א) ראייה לכך, מהא דאיתא בירושלמי תרומות (פ"ב ה"א) דאם התנה את התרומה גדולה בתנאי, ולא נתקיים התנאי, בטל התרומת מעשר, [וגם כל המעשר ראשון], דלא עלתה על דעתו שיעבור באיסור מקדים.

חזינן דאע"פ דבשעת מעשה עשה כתיקונו, אך אם יתבטל התרומה, נמצא דעבר על האיסור, דנתברר דהקדים תרומת מעשר לתרומה, ומוה יליף הדרך אמונה, דהוא הדין בנשאל, ודלא כהלכות קטנות.

והעירו ליישב דעת הלכות קטנות, דשאני תנאי משאלה, דבתנאי לכתחילה הדבר היה בספק, משא"כ בשאלה דרק נתברר אחר כך, אך דעת הדרך אמונה דודאי שאלה פועלת למפרע, אלא רק הצד להבין דברי הלכות קטנות היינו רק דנימא דלענין דינא דסדר מעשרות אזלינן בתר מעיקרא בשעת ההפרשה, ואם כן אין לחלק בין שאלה לתנאי.

[ועוד ראיתי בהלכות קטנות (שם) דפסיקא ליה דאם אותו אדם הפריש גם מעשר ראשון וגם מעשר שני, ונשאל על המעשר ראשון, פקע המעשר שני, והיינו מדין בטל מקצתו בטל כולו, אבל לכאורה יש לומר דהמה שתי פעולות נפרדות].

* * *

חלל שלא נודע שעבד עבודה בשבת

וּבָאֵת אֶל הַפְּהִי אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם (כ"ו ג')

הנה איתא בגמרא קדושין (ס"ו ב') דכהן שעבד עבודה בבית המקדש, ואחר כך נתברר שהוא חלל ואינו כהן, אפילו הכי עבודתו כשירה לשעבר, ואין צריך להביא הקרבנות שנית.

ויליף לה רבי ינאי מקרא דידן, דמהו הא דכתיב 'בימים ההם', וכי תעלה על דעתך שאדם הולך אצל כהן שלא היה בימיו, אלא לפינן מהכא לרבות דאע"פ דהיה חלל עבודתו כשירה.

[לרוב הפוסקים איירי דוקא בחלל שלא היה נודע, והיינו דנתברר דאביו שהוא כהן לקח גרושה, ולרמב"ם (פ"ו הל' ביאת המקדש ה"י) איירי אף חלל

יתפסו, ונמצא דהתרונו אשת איש, אלא על כרחך איירי בגוונא דלא מספקינן שהולד מהשבאי, והנידון רק אם האשה אסירה לכהונה.

ג. תו יש להקשות על האי תירוץ, דהנה קיימא לן דרוב בעילות אחר הבעל, ואם כן נימא דלא חיישינן דנולד מהשבוי, אלא אמרינן דנולד מבעלה, ואם כן הבה כהן, אך יש לבאר דחיישינן לגוונא דידעינן דהספק שקול, אם הבה מהבעל או מהנכרי, דנבעלה פעם אחת אצל הנכרי ופעם אחת אצל הבעל.

אבל באמת בנתיבות לשבת (מהפלאה על אה"ע סי' ד' סק"ט) כתב דאף אם היתה אחת של בעל ואחת של נכרי, אמרינן דהוא בן לאביו מפאת רוב בעילות אחר הבעל, עיי"ש, [והסברה צריכה עיון], ואם כן לפי"ז אין התירוץ נכון. אבל אכתי משכחת לן כגון שמזמן ביאת הבעל עברו עד י"ב חודש, דרק אם אין נכרי, תלינן בבעלה ואמרינן דאשתהי, אבל כד איכא נכרי תלינן ביה.

תירוץ ה' ו' ז' - חוששין לחלל שנודע

תו היה אפשר ליישב, דחיישינן דהעבודה לא תהא כשירה, דהוה חלל הנודע, דלרוב הפוסקים אין עבודתו כשירה, ולכן הוה חילול שבת. ויש לבאר כך בגי' אנפי:

א. יש לומר דאיירי בגוונא דאם היא נטמאה, הבעל יודע מזה, והיה נאמן לפסול את בנו מדין יכיר, ואם כן הוה חלל שנודע.

אבל נראה דאין הדבר נכון, דכל זמן שהאב לא אמר, אכתי מיקרי חלל שלא נודע, וכמו בגוונא דיש כאן שני עדים שידעו שהוא חלל אבל אכתי לא העידו בפני בית דין, דבפשוטו חשיב חלל שלא נודע.

ב. העירו, דאיירי כהנ"ל שהבעל יודע אם נטמאת, אלא דחיישינן דבאמת אמר לבנו, ונאמן מדין יכיר, ויש לומר דמכיון שהכהן עצמו יודע, אף שאנחנו לא יודעים, חשיבא חלל שנודע, ועבודתו פסולה, והלכך תלינן לכהאי גוונא.

והנה הדין שפיר יש לומר הכי, דאע"ג שאין אנו ידעינן מכל מקום חשיבא חלל שנודע כיון שהכהן עצמו יודע, אבל דוחק להעמיד כך בדעת רבינו תם, דאמאי ניחוש שהוא יהא רשע ויעשה שלא כהוגן.

[והוסיפו לטעון, דיש לומר דאיירי בגוונא דידוע שהוא חלל ופסול לכהונה, אבל סובר דע"פ לעבודה כשר, ונמצא דחשיבא חלל שנודע, ומכל מקום לא עבר איסור במזיד, ומכל מקום אכתי דוחק ליישב כך, דלא שכיחא].

ג. תו העירו, דיש לחוש שהעדים יבואו לבית דין ויעידו שהוא חלל, והוה ליה נודע, אבל הכהן עצמו לא יידע מהעדות, ויתחיל לעבוד עבודה בשבת לאחר העדות. אמנם יש לעיין אם בכהאי גוונא דהכהן לא יודע מהעדות חשיבא נודע. [והנה אשכחן דממזר שלא נודע כשר, וגם בזה צריך לעיין מהו לא נודע].

תירוץ ח' - לחלק בין עיקר השחיטה לגמר השחיטה

תו יש ליישב, דאיירי ביום כיפור שחל בשבת, ובשחיטת פר כהן גדול, דנהי דעבודתו כשירה ולכן אין חילול שבת, אך יש לחלק, דבשלמא בעיקר השחיטה, דהיינו שחיטת רוב הסימנים, בהא אמרינן דעבודתו כשירה, אבל לענין גמר השחיטה, נהי דבכל שחיטה של קרבנות בשבת שרי לגמור, היינו רק כיון דרשאי לעבוד, אבל הכא דאינו רשאי לעבוד אלא העבודה כשירה, על מה שעושה חוץ מהעבודה בשבת נימא דיש חילול שבת.

אבל גם זה אינו נראה, מפאת דכשם ששרי עיקר העבודה להאי חלל, הכי נמי יחול ההיתר לגמור.

אבל באמת לא משכחת לן, שהרי אף אם הוה זר יכול לגמור השחיטה, דהרי אמרינן בגמרא יומא (ל"ב ב') דאף למאן דאמר שרק כהן גדול כשר לפר ביום כיפור, אפילו הכי זר יכול לגמור.

תירוץ ט' - חילול שבת דצריך להביא קרבן אחר

בבאר יצחק (או"ח סי' כ"ה) כתב ליישב, דהחילול שבת אינו מפאת דגוף העבודה נפסלה, אלא מפאת דצריך להביא קרבן אחר, ונמצא דבהראשון חילל שבת,

והיינו בגוונא דיום כיפור דחל בשבת, והרי בגמרא יומא (מ"ט ב') פליגי בפר כהן גדול, ומת הכהן גדול, אם הכהן השני צריך לשחוט פר אחר, ולמאן דאמר דצריך לשחוט פר אחר, אם כן אם הכהן גדול שחטו ומת, הכהן גדול השני צריך לשחוט פר אחר, ואם כן בנידון דידן דנתברר שהוא חלל, ויצטרך כהן גדול שני להביא פר אחר,

ב. **תו, דיש לדחות הראיה מרש"י**, כמו שכתב החזון איש (נשים סי' קל"ד ל"ג ב') דרש"י נקט עיקר הקושיא דאין כאן זרות, ואין הכי נמי דממילא אין כאן גם איסור שבת, וכך דחה בתשובות בית יצחק (או"ח סי' י"ב בשולי המכתב), והסיקו דשחיטה בזר כשירה אף בשבת, ואם כן הכי נמי בחלל שלא נודע.

[תו כתב הבית יצחק (שם) לבאר דברי רש"י אמאי כתב דאיכא רק איסור זרות, דהנה בגמרא מקשינן היכי משכחת לן האי דינא דזר חייב בשבת שתיים, אי בשחיטה, הא שחיטה בזר כשירה, ואי בקבלה והולכה, אין חילול שבת, ואי בהקטרה נמי אין חילול שבת, דרי יוסי סובר הבערה ללאו יצאת.

והשתא הוקשה לרש"י, דלוקמא ששחט הזר בשבת, וגם זרק הדם, וממילא הקרבן נפסל מחמת זריקת זר, ואם כן נתברר דחילול שבת משום השחיטה, דהרי הוה קרבן פסול, וע"ז תירץ רש"י דקושיית הגמרא דאע"פ דאיכא בשחיטה איסור שבת, אבל אין כאן זרות, עיי"ש].

ג. **הדבר אברהם** (ח"א סי' כ"ו אות י"ג) בעי למימר דאף אי נימא דלא כהשער המלך, ושחיטה בזר דוחה שבת, אפילו הכי חלל שלא נודע אינו דוחה שבת, דהא דשחיטה בזר דוחה שבת, היינו מכיון דהשחיטה כשירה בו לכתחילה, ממילא דוחה שבת, משא"כ בחלל שלא נודע, עבודתו כשירה רק בדיעבד, אבל לכתחילה אסירה להקריב, ואי אפשר לומר דקאי בהיתירא לדחות שבת, וזה חידושא.

תירוץ ג' - חידוש ההפלאה דאינו כשר לכהן גדול

ההפלאה (כתובות כ"ג א') מיישב, ובהקדם, דכתב לחדש דהא דחלל שלא נודע עבודתו כשירה, היינו רק להיות ככהן הדיוט, אבל כהן גדול לא מצי למיהוי, דלא אמרה תורה אלא דאינו מחלל עבודה, אבל עכ"פ לכל מילי אין לו דין כהן, וכל שכן שאינו כהן גדול.

ולפי"ז כוונת התוספות דיהא חילול שבת כשעבד בתור כהן גדול, והיינו אם ביום כיפור שחל להיות בשבת יעבוד בתור כהן גדול בפרו של אהרן, דאף למאן דאמר דהפר כשר בזר, אפילו הכי הוה חילול שבת, דאין כאן פר כהן גדול, עיי"ש.

אך עיקר דבריו צריך עיון, דהא בסוגיא במכות (שם) אמרינן דאם כהן גדול נמצא חלל מחזיר הרוצח, דהוה כמת הכהן גדול, חזינן דלמפרע מיקרי כהן גדול, וכך הקשה בבאר יצחק (או"ח סי' כ"ה), [א"ה וכך הקשה במנחת חינוך מצוה קפ"ה בקומץ המנחה].

והדבר אברהם (ח"א סי' כ"ו אות י"ד) מיישב דברי ההפלאה, דתליא בהפלוגתא בגמרא שם, דהנ"ל הוה רק למאן דאמר מתה כהונה, אבל למאן דאמר בטלה כהונה, לא מהני החלל בתור כהן גדול.

ומוכיח מסברא דלא מהני, דהרי חזינן דגם כהן הדיוט פסול ביום כיפור, ולא אמרינן ביה דינא דחלל שעבד עבודתו כשירה, והכי נמי בכהן גדול שהיה חלל, אך נראה דיש לחלק, דכיון דלא אזלינן בתר המציאות שהוא חלל אלא לפי ידיעתנו, שוב הוה ככהן גדול.

תירוץ ד' - חיישינן שמא נולד מהשבאי

ולכאורה יש ליישב, ובהקדם, דהא דחלל שעבד עבודתו כשירה, היינו רק כשאביו כהן, אבל אם נתברר דאביו ישראל ואינו כהן כלל, ודאי דעבודתו פסולה. [ויש לעיין אם נתברר שאביו היה חלל שהיה נודע מהו, ונראה דגם בזה עבודתו כשירה].

ולפי"ז יש לבאר, דהא דקאמר רבינו תם דיהא חייב מיתה, הכוונה דמכיון דמעידים שנטמאה בשביה, יש לחוש דהולד הנולד אינו מהאי כהן אלא מהנכרי, ונמצא דהולד ישראל, דהרי אמו ישראלית, ואין לו אב כהן אלא נכרי, ונמצא דאין דין חלל שלא נודע, ואם יעבוד במקדש חילל שבת וחייב מיתה.

ויש לעיין בהאי תירוץ בתלתא אנפי:

א. **אבל אין התירוץ נכון**, דמכל מקום מאי הקשה רבינו תם על רש"י, נימא דאיירי בגוונא שבודאי לא ילדה מחמת הנכרי, כגון שלא נתעברה באותו זמן, והנידון רק אם נפסלה לכהונה.

ב. והרי על כרחך הכי הוה, דאם נימא דחיישינן שמא נולד מהנכרי, אם כן הוה מצי רבינו תם להקשות על רש"י דיש כאן חשש מיתה באופן אחר, דהרי אם תוליד בת, והאב יקבל קדושין בהיותה קטנה או נערה, ותתקדש לאחר, אמרינן דאינה מקודשת לשני, אך אם נולדה מהשבאי, אינו האב, וקידושו לא מהני, וקדושין השניים

נמצא דבראשון חילל שבת. [והרמב"ם הלי' עבודת יום הכיפורים פ"ה הי"ג פסק דאפילו בדמו של פר, ויזרוק השני].

והעירו, דהכא לא תליא בפלוגתת האמוראים, אלא לכולי עלמא צריך לשחוט פר אחר, דהרי לאחר שנודע, מכאן ולהבא לא הוה פר של כהן גדול, [והרי מסתברא דחלל שהביא מנחה ונודע שהוא חלל לאחר שנתקדשה, יחול השתא דין קמיצה], אך לא אדע, דיש לומר דאזלינן בתר הזמן הראשון שהיה פר כהן גדול, וימשיך כהן גדול אחר.

אך בעיקר התירוץ צריך עיון, דחזינן בגמרא מנחות (ס"ד א') דבשחט קרבן ומצא אחרת יפה הימנה מביא השני, ולא אמרינן דהוה חילול שבת, ואם כן הכי נמי בנידון דידן, וצריך עיון. [ולפ"י צריך עיון נמי בהך דבית יצחק שהבאנו לעיל בתירוץ ב', ואולי שאני התם דשחט על מנת לזרוק]. ונפקא מינה בכל זה בשחט בשבת ונשפך הדם ואין דם אחר, אם הוי חילול שבת על השחיטה.

[ועיין בשו"ת חידושי הר"ם (ויד"ד ס"י ט"ט) דין באורך היכא דהתחלה מותרת ולא גמר ועל ידי זה מיתסר, אם הוה איסור למפרע, ואייתי הך דמבואר בגמרא שבת (קל"ג ב') דמל ולא פרע לא חילל שבת, ובבאר יצחק (שם) אייתי הך סוגיא וכתב דשאני התם דחזי להצטרף, משא"כ הכא השתא לא חזי להצטרף].

תירוץ י' - הזימו העדים

תו יש ליישב, ובהקדם יש לחקור, מהו בחלל שנודע שהוא חלל על ידי עדים, ועבד עבודה, דעבודתו פסולה [לחולקים על הרמב"ם], והוזמו העדים, דעכשיו נתברר למפרע דעבודתו כשירה, ואחר כך נתברר דאמנם המוזמים היו שקרנים דהרי היו במקום אחר, אבל היו עדים אחרים דבאמת היה חלל,

מי אמרינן דחשיבא חלל שלא נודע והעבודה כשירה, דהרי הידיעה שהיתה לנו אינה אמיתית, או דילמא אמרינן דחשיבא נודע והעבודה

פסולה, דהרי נתברר דהעדות דהיה חלל היתה נכונה, רק העדים שיקרו שהם היו שם.

ואם נימא כהצד דחשיבא נודע, אם כן יש ליישב דעת רבינו תם, דמשכחת לן חיוב סקילה, אם יעידו עליו שהם נשבים, והבן לא ידע מהעדות, ואחר כך הוזמו, דאם הוה מקבלינן לעדים שבמדינת הים, לא היה עובד, משא"כ אם לא יקבלו, ועבד עבודה, העבודה פסולה וחילל שבת, דהרי חשיבא חלל שנודע.

אך אין התירוץ נכון, מתלתא טעמי, חדא, דנראה כהצד השני, דחשיבא חלל שלא נודע, דהידיעה שהיתה לנו אינה אמיתית, וכמו בגוונא שהעידה עליו אשה שהוא חלל, ואינה נאמנת, אבל בית דין קבלו דבריה דחשבו שההלכה דאשה נאמנת, ועבד עבודה, ואחר כך ביררו בית דין ההלכה שאין האשה נאמנת, אבל אחר כך באו עדים שהוא חלל, מסתברא דהוה חלל שלא נודע, ואם כן הכי נמי כשעדי שקר אמרו שהוא חלל.

תו, דהאי גוונא רחוק מאד, שיבואו עדים ויוזמו, וגם רחוק שיעבד עבודה אע"פ שיש עדים קודם ההזמה, ואם כן לא תיקשי על רש"י.

תו, דאם אמרינן הכי, הא בפשוטו משכחת לן שבאו עדים והעידו שהוא חלל ולא ידע ועבד, [וכהנ"ל בתירוץ ז'].

[הנה נראה פשוט, דמי שלקח ערוה עליו, והיו עדים שהיא קרובתו, והתרו בו, ואחר כך הוזמו העדים, ואם כן נפטר ממלקות, ואחר כך באו עדים אחרים והעידו שהיא באמת קרובתו שפיר ילקח, וטעמא דמילתא, דכל הא דאם העדים הוזמו שהוא פטור אע"פ שבאמת ערוה, מפאת אונס, אבל הכא דסבר שהיא ערוה, אין לו פטור אונס.

ומעתה יש לעיין בחלל שלא נודע דעבודתו דכשירה, אם בכהאי גוונא ילקח משום לאו דחלל, מי אמרינן דאם עבודתו כשירה אין כאן לאו, או דילמא מכל מקום לאו איכא].

עניני תפילה - ענף ו'

אלא לאידך גיסא, להצד הראשון, לפעמים הזמן של תחילת חזרת הש"ץ הוא יותר מאשר הזמן של קדושה, כגון אם גמר תפילתו כמה דקות לפני השליח ציבור, ולא משמע כן, וצריך תלמוד.

ג. הנה איתא במשנה ברורה (שם סק"י) דבשמונה עשרה של ראש השנה, בודאי יש להקל לא להמתין לקדושה אלא ממתין רק עד חזרת הש"ץ, והשתא יש לעיין אם ממתין מיהת שיעור הזמן של עד שיגיע לקדושה שלא בזמן ראש השנה, או דבראש השנה לא שייך כלל.

ד. במעריב, במתפלל בציבור, ממתין עד קדיש תתקבל, וביחידות, הנה במעריב לא שייך זמן של קדושה, אך אם נימא דחייב לחכות ביחידות עד התחלת חזרת הש"ץ, י"ל דהכא עד הזמן של תתקבל, ועיין.

ברכת רפאנו

הנה בברכת רפאנו אם במקום 'רופא חולי עמו ישראל' סיים 'רופא כל בשר ומפליא לעשות', יש לעיין אם צריך לחזור,

ויש לומר דאין צריך לחזור, דרק הוסיף 'ומפליא לעשות', ובכלל מאתיים מנה, ואף שלא אמר 'עמו ישראל' שיש מפרשים דהיינו השגחה פרטית המיוחדת לעם ישראל, אך יש לומר דמכל מקום אינו חוזר, והוה כדינא דהמשנה ברורה (סי' ס"ח סק"א) דאם שינה בנוסח הברכה ולא אמר אותו לשון ממש, אלא שאמר בנוסח אחר בענין הברכה, אפילו חיסר כמה תיבות יצא בדיעבד. [ועי' בתשובת הג"ר חיים ברלין מובא בספר שיח תפילה עמוד רנ"ט].

אלא יש לעיין להיפוך, אם באשר יצר סיים 'רופא חולי עמו ישראל', ויש לומר דזה גרע, וגם לא קאמר ומפליא לעשות,

ויש להוכיח כך, דהרי חזינן דהפרי חדש (סי' נ"ב סק"א), ועיין משנה ברורה סי' מ"ו סק"ט שהביא בזה פלוגתא קאמר דלא יאמר אלוקי נשמה לאחר שמונה עשרה, כיון דיצא במחיה המתים, ואם כן לענין אשר יצר נמי נימא הכי, דיצא בברכת רפאנו, ואע"פ דחיסר 'אשר יצר את האדם בחכמה' וכיוצא בו, אך הרי גם באלוקי נשמה חיסר שבחים ואפילו הכי יצא, והרי חזינן לא כך, דמי שנתפנה באמצע תפילתו, מברך אחר כך אשר יצר ולא חייש להפרי חדש, ואם כן יהא ראייה דרופא חולי עמו ישראל לא סגי לרופא כל בשר, וצריך תלמוד.

לעמוד במקום שכלו ג' פסיעות

איתא בשולחן ערוך (סי' קכ"ג סעי' ב') דבמקום שכלו ג' פסיעות בסוף תפילתו, יעמוד, ולא יחזור למקומו עד שיגיע שליח ציבור לקדושה, ולפחות עד שיתחיל שליח צבור להתפלל בקול רם. [וביאר המשנה ברורה (שם סק"ז) דהטעם, שאם חוזר מיד, דומה לתלמיד שנפטר מרבו ופסע לאחוריו וחוזר מיד, שסופו מוכיח על תחילתו שלא פסע לאחוריו כדי להפטר ממנו, והוא מגונה, אבל כשממתין על קדושה או עכ"פ להתחלת תפילת הש"ץ, נראה לכל שחוזר בשביל הקדושה ולכוון להש"ץ].

יש לעיין בהאי נידון בכמה אנפי:

א. הנה המתפלל ביחידות, כתב הרמ"א (שם) דיעמוד במקום שכלו פסיעותיו כדי הילוך ד' אמות קודם שיחזור למקומו, [וכן הדין בהשליח ציבור]. אך המשנה ברורה (שם ס"ק י"א) מביא דהמגן אברהם פוסק כהב"ח, דאין חילוק בין המתפלל עם הציבור, לבין המתפלל ביחיד בביתו, אלא בכל גווני צריך לשהות כפי השיעור שיגיע שליח ציבור לקדושה או עכ"פ עד שיתחיל שליח ציבור בקול רם, ומכל מקום במקום הדחק יש להקל דאף בזה די בד' אמות.

והנה צריך ביאור בהא שכתב המשנה ברורה (שם) דהמתפלל ביחידות, יחכה לפחות עד שיתפלל השליח ציבור, ולכאורה מה שייך במתפלל ביחידות שיחכה עד שיתחיל הש"ץ, וצריך לומר דהכוונה הפרש הזמן שבין תפילתו שלו, לבין הזמן שבין תחילת תפילת לחש לזמן של תחילת חזרת הש"ץ, והנה לפי"ז אם גמר לאחר תחילת חזרת הש"ץ לא שייך לומר האי זמן של תחילת חזרת הש"ץ.

ב. לכתחילה ימתין עד שיגיע הש"ץ לקדושה, ויש לחקור מהו האי זמן, מי אמרינן דהוא הזמן של ההפרש בין תפילה ידידה ובין תחילת תפילת לחש עד קדושה, או דילמא הוא הזמן שמתחילת חזרת הש"ץ עד קדושה, וזה יש להוסיף על סוף זמן תפילת לחש,

ולכאורה יש לבאר כהצד השני, דהרי בפשוטו אם כבר התחיל חזרת הש"ץ, וגמר לאחר קדושה, ימתין כשיעור שמתחילת חזרת הש"ץ עד קדושה, וכך כתב הכף החיים (שם סק"כ), ולהצד הראשון, לא שייך האי דינא, דהרי כבר הגיע שליח ציבור לקדושה.

לעילוי נשמת
הרה"ג ר' מנחם מנדל זצ"ל
בהרה"ג ר' שניאור זלמן לוי יצחק זצ"ל שיינץ
נלב"ע ט"ו אלול תשל"ו תנצב"ה

זאת למודעי - הדברים הנדפסים כאן אינם תמיד בלשונו של רבינו זצ"ל, מפאת שלפעמים דרכו ז"ל היתה לכתוב בקצרה, ולתועלת המעיינים היה מן הצורך להוסיף תיבות קישור והסבר. הרבה פעמים האריך רבינו זצ"ל בכמה וכמה דרכים ואופנים באותו ענין, ולפעמים עשר ידות על הנדפס כאן, ע"כ במקום שהאריך העתקנו רק חלק מהדברים.